

сутна у дјелатности других буржоаских странака у Краљевини СХС. Тачно је да је ЈМО настојала да у вакуфским одборима и осталим вјерско-просвјетним институцијама Исламске заједнице осигура свој утицај, па је одатле поклањала знатну пажњу вакуфским изборима, скупштинама културних друштава итд. Међутим, и остале грађанске странке су се трудиле да у сличним институцијама осигурају свој политички утицај. У погледу страначке организације, може се рећи да је ЈМО у односу на већину осталих грађанских странака у Краљевини СХС имала већи степен организације и унутрашње повезаности. Општи је закључак да ЈМО по својој организацији, програму, тактици и стратегији, и односу према бирачима спада у ред грађанских странака, у којој ни вјерски нити »феудални« чиниоци који су јој обично досад приписивани немају неки изузетан значај. Они се у дјелатности ЈМО јављају само као израз особености положаја Муслимана и једног мањег дијела њихове социјалне структуре. Вође и активисти странке били су готово искључиво лаици. Мада је ЈМО посећивала доста пажње економским интересима бивших муслиманских велепосједника, у њој је ипак доминантну улогу имао грађански, нешто модернизирани »чаршијски« елеменат.

У посебном поглављу Пуриватра је обрадио став ЈМО према националности Муслимана. Ова анализа показује да вођство ЈМО није имало јасан став у питању националности Муслимана, мада се борило да очува њихову цјелину и посебност у односу и на Србе и на Хрвате. У читавом овом комплексу вођство ЈМО није никад дошло до неког јасног и одлучног концепта, па тако ни посебност Муслимана није никад успјело подићи на ниво националног питања.

Пуриватрина књига намеће један општи закључак када је ријеч о политичкој историји Муслимана после 1878. године. Како је Пуриватра утврдио, ЈМО је потпуно нова странка и између ње и муслиманских странака које су дјеловале у доба аустроугарске управе у Босни и Херцеговини не постоји континуитет. Ако се сада иде даље, па упореди дјелатност ЈМО са дјелатношћу муслиманских странака прије првог свјетског рата, онда се види да су и једни и други, само у два различита времена, имали да рјешавају готово исте проблеме везане за живот муслиманског становништва. Не намеће ли то закључак да се политички развитак Муслимана кретао у два одвојена круга унутар којих су се рјешавала иста питања. Ствари које су до првог свјетског рата на одређени начин већ биле ријешене, морале су се изнова рјешавати у оквиру југославенске буржоаске државе, што је развитак муслиманског грађанства, па и читаве заједнице у извјесном смислу вратило 1918. на почетак. Овакав закључак који се овдје само набације морао би се наравно потврдити даљим истраживањима.

Др Мустафа Имамовић

XI. МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА ИСТОРИЧАРА РАДНИЧКОГ ПОКРЕТА У ЛИНЦУ 9 – 13. СЕПТЕМБРА 1975.

И 1975. године у Линцу је одржан, једанаести по реду, међународни скуп (119) историчара из 21 земље који се баве историјом радничког покрета. Скуп је био посвећен двјема темама, и то: 1. *Политика јединственог и Народног фронта у антифашистичкој борби радничког покрета до 1939. године*; 2. *Класна борба и национално питање у вријеме Друге интернационале* (до првог свјетског рата). Особиту пажњу привукла је прва тема с обзиром на јубиларну 30-ту годишњицу ослобођења од фашизма.

О првој теми главни реферат поднијели су К. К. Ширња (Москва) и (Шумахер) Н. Schumacher (Берлин, Њемачка Демократска Република). Аутори су изложи-

ли своје концепције, више политичког, а мање научног карактера, о значају народнофронтовске политике Коминтерне. На жалост, већ првим летимичним прегледом реферата може се закључити да су аутори мало слиједили истраживачки метод. Једино су се дјелимично користили »Рундшаом« (Rundschau) званични орган Коминтерне од 1932. до 1939. године; углавном служили су се литературом из источноевропских земаља. Аутори се такође нису користили и другим изворима у вези с питањем еволуције Јединственог радничко-сељачког (ЈРСФ) у Народни фронт. Тако, нпр., не виде се подаци узети из Internationale Presse-Korespondenz (Инпрекор, такође званични орган Коминтерне, који је добар извор за историју ЈРСФ и Народног фронта). Оба аутора су изложила своје тешкоће с обзиром на то да је литература, објављена на више језика. Указали су такође на некоректност неких грађанских историчара када је у питању изучавање Народног фронта. У питању стварања Народног фронта аутори реферата истичу да је преломни моменат био VII конгрес Коминтерне, јер је покренуо прогресивне снаге у свијету у борби против фашизма. Оба истраживача подвлаче да је потребно истаћи да је водећа улога радничке класе у борби против нацизма важна компонента у развоју Народног фронта. Они истичу да је при извођењу ове акције важан моменат био однос комуниста и социјалиста, јер су социјалисти до 1928. године одбијали сарадњу са комунистима. Тек када је Коминтерна промијенила своју тактику и почела сарађивати са Социјалистичком радничком интернационалом, онда су социјалисти постепено почели да се приближавају народно-фронтској политици.

Аутори су оправдано закључили да борба међународног радничког покрета против фашизма у периоду између два свјетска рата представља један од најважнијих периода међународног радничког покрета. Уочили су како се још 20-их година спремао отпор класног радничког покрета против национализма и фашизма. На тим основама израђен је касније (30-их година) Народни фронт као најважнија снага у антифашистичкој и антиратној борби радничког покрета. Крајем 30-их година тај фронт се супротставио фашистичкој најезди.

У том контексту аутори су обрадили слиједећа питања: прво, неке заједничке тенденције и проблемни међународног развоја и политике радничког покрета до краја 30-их година. Затим, развој политике јединственог и Народног фронта у међународној антифашистичкој борби до 1937. године. На крају разматрали су проблем антифашистичке борбе радничке класе у предвечерје другог свјетског рата. Борба против фашизма, а за одржање мира у овоме периоду, имала је велики значај за широке друштвене слојеве и обухватала је представнике демократских и патриотских кругова. При томе заједничка борба комуниста, социјалиста и социјалдемократата, истицање становишта за јединство синдикалног покрета и свеобухватно повезивање тих снага са свим антифашистима, представљало је значајну компоненту у развоју Народног фронта. Показало се да је политика Јединственог и Народног фронта била дјелотворно оружје у борби против фашизма, империјализма и рата, а за интересе радничке класе и свих демократских снага које се боре за мир. За истраживаче посебно је значајно што у овоме реферату могу да нађу и неке најважније моменте из односа социјалдемократата према становиштима Коминтерне у вези с питањем Народног фронта, јер је то мало изучавано до данас у историографији.

Други реферат на прву тему поднијели су Ерих Матијас (Erich Mathias) и Херман Вебер (Herman Weber). Наслов тог реферата је: *Однос комунистичке интернационале и Социјалистичке радничке интернационале према Јединственом фронту*. Аутори су укратко, сасвим информативно, изложили своје концепције о овоме питању. То је врло значајно с обзиром на то да је у историографији мало таквих радова који третирају односе обију интернационала, а поготово њихов став према Јединственом и Народном фронту. Након што су приказали организациону структуру Коминтерне, устројену по Статуту (1920. и 1922) који је увео строгу дисциплину чланству, они су, такође, дали краћи пресјек структуре Социјалистичке радничке интернационале.

Друго питање била је проблематика развика Јединственог радничко-сељачког фронта до 1933. године. При томе су аутори, дјелимично на основу архивске грађе, истакли како су се Коминтерна и Социјалистичка радничка интернационала (СРИ) односили према ЈРСФ. Видљиво је да Коминтерна до 1928. године одбацује социјалисте у тој акцији, јер је на VI свјетском конгресу Коминтерне подвучено да је »СРИ постала агентура империјализма у оквиру радничке класе«. Аутори подвлаче да су интереси Совјетског Савеза утицали на то да се одреди тактика Ки према ЈРСФ двадесетих и почетком 30-их година. Међутим, када је Хитлер дошао на власт (1933), и Ки и СРИ почеле су мијењати тактику. Тако је Биро СРИ (18. II 1933) подвукао да су противници радничке класе у Њемачкој Хитлер, у Италији Мусолини, у Пољској Пилсудски, у Мађарској Хорти, диктатура краља Александра у Југославији, те отворене или прикривене диктатуре у балканским земљама, спремне да отворе нова бојишта против прогресивних снага. На то је Егзекутивни комитет Ки (5. II 1933) одговорно и позвао партије на заједничку сарадњу са СРИ. Аутори даље подвлаче како су текли контакти Бироа обију интернационала на пољу заједничке сарадње. На жалост, недостатак првог дијела овог рада је што нема потпун научан апарат. У реферату је приказан процес односа Ки и СРИ (1933 – 1935) све до VII конгреса Ки (јули – август 1935). Како је конгрес дао нове подстицаје за ширу акцију стварања Народног фронта, то су аутори, користећи се западноевропском литературом (Braunthal, Geyer и Jacobson), поновили већ раније тврдње да су промјене у политици Ки (1934 – 1935) и обраћање СРИ биле опет диктиране условима одбране Совјетског Савеза. При томе су изложили своје концепције према Хитлеровом пакту са Пољском (почетком 1934), стварању Народног фронта у Шпанији и Минхенском споразуму (1938). Њихове су концепције, као и Браунтала, социјалдемократске и у многим стварима подржавају конзервативно становништво овог ранијег функционера СРИ. На завршетку реферата, аутори су приказали гашење Јединственог фронта. Ту се, прије свега, види крах политике тога јединственог фронта у западној Европи, а посебно расцјеп у Комунистичкој партији Њемачке и одвајање Вили Минценберга (Willy Müpzenberga) од КП Њемачке (у марту 1939). Московски процеси комунистима у другој половини 30-их година, како подвлаче аутори, допринијели су да политика Јединственог фронта замре. Према њиховом мишљењу пакт између Њемачке и Совјетског Савеза и избијање другог свјетског рата су »такође довели до краја посљедњу илузију о Јединственом фронту«. За истраживаче је важно подвући да реферат при крају, за године 1939 – 1940, садржи знатно више извора и да се базира на цитатима из *Рундшауа* и *Ди Велта* (*Die Welt*) (од 1939. до 1943. званичног органа Комиинтерне).

Ни овај реферат не може у потпуности задовољити истраживаче с обзиром на то да је писан у виду једног прегледа. Више су цитирана документа и ставови појединих историчара, социјалиста, а мање доношени властити судови и оцјене оба аутора. При изради реферата аутори се нису служили источноевропском литературом ни литературом са енглеског говорног подручја. У своме реферату они нису сериозније обрадили настанак Народног фронта из ЈРСФ, али су ипак дали свој прилог том питању.

Што се тиче методолошке стране, много исправнији приступ имао је Мацнеј Техничек, (Techniczek) из Тел-Авива који је приказао Јединствени и Народни фронт у шпанском грађанском рату. Види се да до генералског пуча у Шпанији Народни фронт није био створен иницијативом Комунистичке партије, него неких грађанских странака. Након генералског пуча, дошло је до диференцијације у односу на Народни фронт и комунисти и социјалисти избијају у први план.

Како је текао процес стварања и борбе Комунистичке партије Југославије на пољу стварања ЈРСФ (од 1921) и његова еволуција у Народни фронт (1935), приказано је у реферату Уроша Недимовића (Сарајево) под насловом: *О настанку и развиту Народног фронта у Југославији до 1939. године*.

Неколико докумената из фонда СРИ, Архив Labour Party (Лабуристичке партије) омогућило је (János Jemnitzu) Јаношу Јемницу из Будимпеште да укратко

прикаже каква је у западној Европи била ситуација у вријеме стварања Народног фронта, а посебно како се лабуристичка партија односила према томе питању у Енглеској (Прилог историји борбе против фашизма). Ако су Е. Матиас и Вебер у свом реферату унеколико освијетлили односе Коминтерне и СРИ у вези с питањем ЈРСФ и Народног фронта, онда је и Ј. Јемниц овим својим прилогом приказао како се у свим тим питањима стварања Народног фронта (у другој половини 30-их година) постављала СРИ. И један и други реферат су значајни, с обзиром на то да се у историографији мало проучавало питање дјеловања СРИ.

Осим ових реферата, и тројица историчара Everhard Holtmann (Erlangen), Franz West (West) и Leopold Hornik (Беч) приложили су реферате из којих се види како је организован Јединствени, а посебно Народни фронт у Аустрији.

Група аутора из Финске поднијела је такође реферат који говори о финском Народној фронту у другој половини 30-их година.

Послије реферата Ковалског (J. Kowalski) у коме је приказана улога Комунистичке партије Пољске у организовању Народног фронта, развила се жива дискусија. У њој је учествовао 41 историчар (укључујући и реферате) и сваки од њих је са својих позиција изнио становишта о првој теми.

Након исцрпне дискусије, прешло се на другу тему: *Класна борба и национално питање у вријеме Друге интернационале (до првог свјетског рата)*. Главни реферат Ханса Момзена (Hans Mommsen) (Бохум) носи наслов: *Социјалистички раднички покрет и национално питање у периоду I и II интернационале*. Аутор је у усменој дијелу излагања, као добар познавалац те проблематике, опширно изложио своје концепције. У реферату се назире основне компоненте руских и аустријских социјалдемократа о националном питању. Такође и неким теоретским аксиомима образложио је своје тезе о националном питању. Став социјалиста према колонијалним проблемима заузима важно мјесто у реферату. Момзен је указао да су маркxисти изнијели своје концепције у вези са колонијалним питањем и подвукао улогу Лењина, оцијенивши га као генијалног политичара и теоретичара. Због тога аутор подвлачи да утицај традиција марксизма игра важну улогу у рјешењу националног питања. На крају треба подвући да је реферат, углавном, изложио нека принципјелна питања из ставова социјалдемократије према националном питању. Послије реферата у дискусији је учествовао 21 историчар.

Када се све сумира изложено у рефератима и дискусији, онда се може видјети да су учесници конференције расвијетлили и дали нови допринос и подстицај изучавању обију тема.

На крају је закључено да на слиједећој (XII по реду конференцији у септембру 1976) буду теме: 1 *Социјалдемократске странке и синдикати до 1917. године* и 2. *Методолошки проблеми историографије синдиката до 1917. године*.

Мр Урош Недимовић